

* * * *Arheologičeskie issledovanija v Starom Orchee*, Chișinău, „Știința”, 1991, 157 p.

Orașul medieval Orheiul Vechi, cercetat pentru prima dată de către arheologul G. D. Smirnov, a atras atenția multor istorici, fiind cunoscut ca una din cele mai interesante așezări din teritoriul dintre Nistru și Prut. Despre acest oraș s-au scris mai multe monografii și câteva zeci de articole cu caracter științific și de popularizare. Cercetările arheologice, efectuate pe parcursul mai multor ani, au arătat că în regiunea respectivă există o concentrare de culturi arheologice datând din cele mai vechi timpuri și până în perioada medievală. Volumul de față reprezintă o culegere de zece studii — redactate în limba rusă — referitoare la rezultatele investigațiilor arheologice care au fost efectuate în ultimii ani în zona Orheiului Vechi. Materialele prezentate aparțin perioadei cuprinse între sfârșitul mileniului I î.d. Chr. și sfârșitul secolului al XIV-lea d. Chr.

În primul articol, semnat de P. P. Birnea, *Din istoria cercetării Orheiului Vechi (1946—1955)* se relatează despre încercările investigațiilor arheologice în această regiune. Autorul nu neglijează importanța investigațiilor efectuate sub conducerea lui G. D. Smirnov, însă, bazându-se pe cercetările ulterioare, face o critică a rezultatelor obținute în perioada inițială de studiere a orașului respectiv. P. P. Birnea infirmă teza conform căreia orașul Orheiul Vechi își începe existența în secolul al XIII-lea, având o populație „slavo-volohă” și arată că acest centru urban a fost construit de către tătari pe un loc pustiu, între anii 1334—1357. Cercetătorul pledează pentru o lărgire considerabilă a perimetrului orașului analizat și stabilește cronologia diferitelor construcții, complexe ceramice etc. Fiind de acord cu G. D. Smirnov în ceea ce privește distrugerea orașului de către oștirile ruso-lituaniene în anul 1362, după victoria obținută asupra tătarilor, autorul subliniază că această dată nu semnifică dispariția Orheiului, deoarece cele mai târzii monede au fost bătute acolo între anii 1367—1368. După părerea acestui cercetător, cauza încetării vieții în Șehr al-Gedid a fost slăbirea puterii Hoardei de Aur ca urmare a luptelor interne din Imperiul Djucid și a presiunii statului moldovenesc. Pe baza materialului numismatic ca și a redatării diferitelor construcții, autorul demonstrează că „perioada moldovenească” din istoria orașului a început nu la răscrucea secolelor XIV—XV, cum se considera până acum, ci mai târziu, cu precădere în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. De asemenea, se arată că Orheiul Vechi atinge apogeul dezvoltării sale nu pe la mijlocul secolului al XVI-lea, când, fiind nimic de turco-tătari, încetează să existe ca oraș, ci în a doua jumătate a secolului al XV-lea, iar în prima jumătate a secolului al XVI-lea se observă o decădere în dezvoltarea acestei așezări urbane. Comparând rezultatele cercetărilor efectuate de către G. D. Smirnov, cu cele obținute în urma investigațiilor ulterioare, P. P. Birnea încearcă să clarifice diferite aspecte ale evoluției vieții orășenești de la Orheiul Vechi.

Materialele legate de aspectul cultural Poienești-Lucașevca sunt prezentate de M. E. Tkaciuk în articolul *Noi date în cercetarea monumentelor aspectului Poienești-Lucașevca*. Făcând o scurtă prezentare istoriografică a problemei și arătând complexitatea ei, autorul ajunge la concluzia că principala sarcină a cercetărilor științifice, legate de aspectul cultural respectiv, constă în amplificarea săpăturilor și în punerea în circulație a noilor materiale. Articolul are un caracter descriptiv și include analiza materialului descoperit în anii 1986—1988 în localitatea Trebujeni.

În articolul *Rezultatele cercetărilor din așezarea de la Scor*, N. P. Tel'nov prezintă rezultatele principale obținute în urma săpăturilor efectuate în anii 1982—1988. În studiu sunt discutate caracteristicile așezării, a locuințelor, a instalațiilor pen-

tru încălzit și a celor metalurgice, a gropilor de provizii, a diferitelor obiecte din metal, piatră, lut, os, corn etc. Autorul încearcă să compare materialul descoperit cu cel cunoscut în alte așezări din teritoriul dintre Nistru și Prut, să deducă ocupațiile de bază ale populației așezării studiate. Cu toate că n-au fost descoperite monede și alte obiecte bine datate, N. P. Tel'nov consideră că pe baza întregului material așezarea de la Scor exista în secolele VI—X. După părerea autorului, inventarul ceramic și observațiile stratigrafice sunt suficiente pentru a evidenția trei etape cronologice: I — secolele VI—VII; II — secolele VIII—IX; III — secolele IX—X, atribuite aspectelor culturale Praga—Korčjak, Luka—Rai-kovetskaja și fazei inițiale a „culturii vechi rusești”. Prin urmare, cercetătorul consideră această așezare drept „slavă” în întreaga sa perioadă de existență. În unele cazuri, autorul evidențiază și influența sud-slavă („cultura balcano-dunăreană”), semnalând totodată și prezența fragmentelor de ceramică de tip Saltovo. În concluzie, se afirmă că „materialul descoperit și analizat facilitează rezolvarea problemelor legate de geneza și dezvoltarea culturii slave de tip Luka-Rai-kovetskaja, compararea acestui aspect cu cultura balcano-dunăreană și veche-rusă, studierea activității de producție și a relațiilor sociale la slavi în ajunul formării statului vechi rus”.

R. A. Rabinovici în articolul *Așezarea din perioada veche rusă de pe promontoriul Peștera* afirmă că, înainte de întemeierea Orașului Nou de către tătari, pe acest teritoriu a existat o așezare „veche rusă”. Autorul argumentează acest fapt prin descoperirea, în urma săpăturilor efectuate în anul 1985, a unei locuințe și a resturilor unui cuptor de piatră. Pe baza fragmentelor ceramice din cuptor și de pe podeaua locuinței, cercetătorul datează descoperirea în secolele XI—XII și stabilește existența unui orizont cultural din perioada „veche rusă”, care precede orizontul din vremea Hoardei de Aur.

Monumentele originale, lăsate de o populație nomadă, sunt analizate de V. D. Gukin în studiul *Sculptura umană de la Orheiul Vechi*. Bazându-se pe datele izvoarelor scrise despre campaniile cumanilor, cercetătorii nu pun la îndoială prezența acestor nomazi pe teritoriul dintre Nistru și Prut. Acest fapt însă este deocamdată slab argumentat din punct de vedere arheologic. În interfluviul pruto-nistran sunt cunoscute doar două morminte certe ale cumanilor, dar și acestea sunt mai puțin cercetate. În această privință o importanță deosebită are descoperirea unui fragment de sculptură în piatră, care, după părerea autorului, îndeplinea funcția de indicator pentru trecerea peste râul Răut. Analizând acest fragment, cercetătorul îl atribuie cumanilor și îl datează la sfârșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea. Descoperirea fragmentului amintit îmbogățește cunoștințele noastre despre prezența elementului cuman în epoca medievală timpurie în vecinătatea populației sedentare din partea centrală a Moldovei dintre Nistru și Prut.

În articolul *Locuințele din perioada Hoardei de Aur de la Orheiul Vechi*, T. F. Reaboi cercetează tipologia construcțiilor orășenești din „Orașul Nou”, utilizând principiul de clasificare elaborat de A. P. Rappaport. Sunt analizate locuințele adâncite și de suprafață, structura lor în plan și construcția instalațiilor de încălzire. Stabilind prezența unui asemenea tip de locuințe, cum sunt iurtele, autorul confirmă teza împletirii trăsăturilor nomade și sedentare în viața și cultura Hoardei de Aur.

P. P. Birnea, în articolul *Noi materiale din Orheiul Vechi*, informează cititorul despre rezultatele investigațiilor efectuate în anul 1983, care până în prezent n-au fost introduse în circuitul științific. Autorul descrie obiectele descoperite în două complexe din diferite perioade. Obiectele din primul complex sunt clasificate în funcție de materialul din care au fost lu-

Arheologia Moldovei, XVI, 1993, p. 321—334.

crate, în două grupe; obiecte din cupru și din fier. Cercetătorul datează acest complex în secolul al XIV-lea și, pe baza analizei făcute, ajunge la concluzia că în perioada respectivă producția de metal a atins un înalt nivel de dezvoltare și că aici se practica agricultura. Complexul al doilea, considera P. P. Birnea, reprezintă un depozit al unui locuitor din orașul moldovenesc, în care erau păstrate unelte și alte obiecte necesare în gospodărie.

Un loc aparte îl ocupă articolul lui A. P. Gorodenco, *Relații semantice între toponimele „Trebujeni” și „Golănești”*, consacrat cercetării toponimiei așezărilor din perioada postorheiană. În studiu se discută despre satul Trebujeni, care este atestat documentar în anul 1576. În prima sa mențiune scrisă acest sat apare cu numele de „Golănești”, iar la sfârșitul secolului al XVI-lea se întâlnește și sub denumirea de „Trebujeni”. Apoi, timp de peste 150 ani documentele menționează ambele toponime, însă nicăieri nu se afirmă că ele ar reprezenta același sat. Pe baza analizei izvoarelor documentare, autorul conchide că cele două toponime reprezintă două părți ale aceluiași sat. Prin urmare, ele apar nu în calitate de indicatori teritoriali, ci semnifică apartenența (proprietarul) acestor teritorii. Pierzând această calitate pe la 1741, toponimul „Golănești” este înlocuit definitiv de toponimul „Trebujeni”.

S. N. Travkin, în studiul *Descoperirile monetare din Orheiul Vechi în anii 1988—1989*, analizează 15 monede, dateate în secolele XIV—XVII. Autorul atrage atenția asupra unui fapt interesant; un număr considerabil de monede, mai ales cele din secolul al XVII-lea, când orașul se afla în decădere, transformându-se într-o simplă așezare sătească, sunt suedeze sau reprezintă o imitație a acestora. Din nefericire, autorul se limitează doar la această constatare și nu încearcă o explicație a fenomenului semnalat.

O importanță aparte, după părerea noastră, are studiul lui A. A. Nudelman *Monedele de aur aflate în circulație în Moldova*. Autorul prezintă pentru prima dată în literatura științifică de specialitate topografia descoperirilor de monede

medievale de aur, referitoare la perioada secolelor XIV—XVII, din spațiul carpatonistrian. În studiu sunt înregistrate, cartografiate și topografiate 64 de cazuri de descoperiri monetare. Comparând materialul descoperit pe teritoriul Moldovei cu cel din alte teritorii, cercetătorul arată că numărul redus de monede din secolele XIV—XVI este un fapt caracteristic nu numai pentru Moldova, ci și pentru întreaga Europă, până la așa-numita „revoluție a prețurilor”. Circumspect, numismatul folosește metoda retrospectivă, separând monedele de aur emise în secolul al XVI-lea, dar descoperite în componența unor tezaururi din secolul al XVII-lea. În *Aneze* este prezentată informația referitoare la fiecare monedă în parte. Pe baza acestor statistici, dar și folosind pe larg informațiile izvoarelor scrise, autorul prezintă tabloul circulației monedelor de aur în diferite perioade.

Volumul pus în discuție reflectă anumite etape cronologice și nu are pretenția tratării exhaustive a istoriei regiunii Orheiului Vechi. Remarcabile sunt materialele privitoare la circulația monedelor de aur pe teritoriul Moldovei, ca și cele referitoare la cercetarea relațiilor semantice dintre anumite toponime și la atribuirea etnică și cronologică a unor monumente originale descoperite în urma investigațiilor. Un dezavantaj al unor studii (referitoare la perioada cuprinsă între mijlocul mileniului I d. Chr. și începutul mileniului al II-lea d. Chr.), după părerea noastră, este interpretarea unilaterală a problemelor, având drept punct de plecare un clișeu specific fostei istoriografii sovietice. Fără îndoială, astfel de culegeri sunt necesare și se bucură de un deosebit interes atât în rândurile specialiștilor, cât și a celor interesați de problematica adusă în discuție. Considerăm, totuși, că apariția acestei colecții în limba română, precum și însoțirea materialelor de rezumat în limbi de largă circulație i-ar fi lărgit audiența în rândul specialiștilor în problemele trecutului spațiului românesc.

IGOR GORMAN